

SPRAWOZDANIE Z VI DOBRZYCKIEJ KONFERENCJI NAUKOWEJ, MUZEUM ZIEMIAŃSTWA W DOBRZYCY ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY, 8–9 WRZEŚNIA 2021 R.

SUMMARY

Report on the 6th Scientific Conference of Dobrzyca, Museum of the Landed Gentry in Dobrzyca – Palace and Park Complex, September 8–9, 2021

The 6th Scientific Conference of Dobrzyca organized by the Museum of the Landed Gentry in Dobrzyca on September 8–9, 2021 was devoted to two main issues. It began with a panel discussion, started with the speech of professor Witold Molik, on the theme „Everyday life or unusual life? Around the research problems of landowners’ everyday life in the 19th and early 20th centuries”. The second part of the conference, entitled „The manor in the face of war”, included several speeches divided into four thematic blocks and devoted to the war experiences of various generations of landowners and the functioning of landowners’ manors during wars, uprisings and revolutions in the 19th and 20th centuries – from Napoleonic era to World War II.

KEYWORDS: Polish landed gentry, Polish landowners, wars in 18th and 20th century, history of everyday life, scientific conference, scientific report, Dobrzyca

STRESZCZENIE

VI Dobrzycka Konferencja Naukowa zorganizowana przez Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy w dniach 8–9 września 2021 r., poświęcona została dwóm zasadniczym zagadnieniom. Otwierała ją zapoczątkowana referatem prof. Witolda Molika dyskusja panelowa na temat „Życie codziennie czy życie niecodzienne? Wokół problemów badawczych ziemiańskiej codzienności w XIX i na pocz. XX w.” Druga część konferencji zatytułowana „Dwór wobec wojny” obejmowała kilkanaście referatów podzielonych na cztery bloki tematyczne i poświęconych doświadczeniom wojennym różnych pokoleń ziemian i funkcjonowaniu dworu ziemiańskiego w trakcie wojen, powstań i rewolucji w ciągu XIX i XX stulecia – od czasów napoleońskich aż po drugą wojnę światową.

SŁOWA KLUCZOWE: ziemiaństwo polskie, właściciele ziemscy, wojny XIX i XX w., historia życia codziennego, konferencja naukowa, sprawozdanie naukowe, Dobrzyca

Mieszczące się w jednej z najbardziej urokliwych wielkopolskich rezydencji z przełomu XVIII i XIX w. Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy Zespół Pałacowo-Parkowy, które począwszy od 2009 r. jest instytucją kultury zajmującą się upamiętnianiem dziedzictwa historycznego i kulturalnego warstwy ziemiańskiej, zapoczątkowało przed kilku laty cykl ogólnopolskich konferencji naukowych, w zamyśle organizatorów mających stanowić miejsce spotkań i dyskusji pomiędzy badaczami z różnych ośrodków naukowych, przedstawicielami środowiska muzealniczego i reprezentantami organizacji ziemiańskich. Formuła organizowanych od 2015 r. pięciu następujących po sobie edycji konferencji obejmowała z reguły dwa dni obrad, z których pierwszy poświęcony był tematyce muzealniczej, w tym zwłaszcza problemom funkcjonowania muzeów mieszczących się w zabytkowych rezydencjach i prezentujących w swej działalności treści dotyczące ziemiaństwa, a drugi – wybranym zagadnieniom z dziejów tej warstwy społecznej i związanym z nimi problemom badawczym. Każda z konferencji pomyślana była zarazem jako rozwinięcie i dopełnienie aktualnej głównej wystawy czasowej w dobrzyckim pałacu, a prezentowane w ich trakcie referaty publikowane były następnie w tomach pokonferencyjnych ukazujących się w ramach serii wydawniczej „Studia i Materiały Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy”¹.

Kolejnej edycji dobrzyckiej konferencji, zatytułowanej „Dwór wobec wojny”, na przeszkodzie stanęła pandemia koronawirusa (odbyła się natomiast zorganizowana równolegle wystawa czasowa „Cenne... zagrabione... utracone? Dobra kultury zagrabione z wielkopolskich siedzib ziemiańskich podczas okupacji niemieckiej w latach II wojny światowej”, 11 czerwca – 30 września 2020 r., poruszająca wraz z obszernym katalogiem² jeden z tematów, które planowano omawiać na konferencji). Obowiązujące restrykcje oraz sytuacja epidemiczna sprawiły, że zaplanowane pierwotnie na rok 2020 obrady odbyć mogły się dopiero w ramach opisywanej w niniejszym sprawozdaniu następnej konferencji z cyklu, zorganizowanej w Dobrzycy w dniach 8–9 września 2021 r.

Wymuszone powyższymi okolicznościami przesunięcie czasowe sprawiło, że miała ona nieco inną postać od wcześniejszych edycji – zrezygnowano z tematu muzealniczego, w miejsce którego 8 września 2021 r. odbyła się dyskusja panelowa związana z prezentowaną w dobrzyckim pałacu wystawą czasową „Moda w ziemiańskim świecie” (25 kwietnia – 30 września 2021 r.). Temat ten – jak dotąd opracowany

¹ *Dawni właściciele Dobrzycy na tle swoich czasów*, red. S. Borowiak, Dobrzyca 2017; *Dobrzyccy bohaterowie czasów napoleońskich*, red. S. Borowiak, Dobrzyca 2018; *Kolekcjonerzy i artyści z dworów i pałaców*, red. S. Borowiak, Dobrzyca 2019; *Dla przyjemności i z konieczności. Na szlakach ziemiańskich podróży w XIX i XX w.*, red. S. Borowiak, Dobrzyca 2021.

² S. Borowiak, *Cenne... zagrabione... utracone? Dobra kultury zagrabione z wielkopolskich siedzib ziemiańskich podczas okupacji niemieckiej w latach II wojny światowej. Katalog wystawy*, Dobrzyca 2020.

tylko przyczynkarsko – organizatorzy konferencji zdecydowali się wpisać w szersze rozważania nad życiem codziennym tej warstwy społecznej. Po inauguracji konferencji przez dyrektora Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy Wiesława Kaczmarka dyskusję otworzył obszerny referat wprowadzający uznanego badacza dziejów ziemiaństwa (obecnie emerytowanego profesora Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu) prof. dr. hab. Witolda Molika zatytułowany *Życie codziennie czy życie niecodzienne? Wokół problemów badawczych ziemiańskiej codzienności w XIX i na pocz. XX w.*, który omówił dotychczasowy stan badań w tym zakresie, zwrócił uwagę na niedoceniane przez wielu autorów trudności związane ze stanem zachowania i interpretacją bazy źródłowej oraz sformułował szereg postulatów badawczych na przyszłość.

Był on wstępem do interesującej dyskusji z udziałem zaproszonych panelistów – również zasłużonych badaczy problematyki ziemiańskiej: prof. dr. hab. Tadeusza Epszteina (Instytut Historii PAN), prof. dr. hab. Romana Jurkowskiego (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie), prof. dr. hab. Kazimierza Karolczaka (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), prof. dr. hab. Jarosława Kity (Uniwersytet Łódzki) oraz prof. dr. hab. Dariusza Nawrota (Uniwersytet Śląski w Katowicach). Podkreślili oni m.in. problemy metodologiczne i interpretacyjne związane z nie-reprezentatywnością istniejących źródeł czy trudnościami w odróżnianiu tego, co typowe i codziennie, od chętnie odnotowywanych przez autorów dzienników, pamiętników i korespondencji zjawisk w różnym stopniu niezwykłych. Cenne okazało się również porównanie różnych perspektyw badawczych i doświadczeń z badań nad ziemiaństwem z poszczególnych zaborów. Po zakończonym panelu liczne uwagi w ożywionej dyskusji ogólnej zgłosiło wielu innych uczestników i gości konferencji. Zarówno referenci, jak i jej organizatorzy wyrazili też nadzieję, że omówione tu obrady staną się podstawą jednej z kolejnych edycji dobrzyckich spotkań naukowych, które warto byłoby poświęcić konkretnym zagadnieniom, wybranym spośród bogatej problematyki ziemiańskiej codzienności.

Ciekawym zakończeniem tej części konferencji było kolejne wystąpienie prof. Witolda Molika, poświęcone tym razem opracowanemu przezeń katalogowi prezentowanej w dobrzyckim pałacu i wspominanej już tu wcześniej wystawy „Moda w ziemiańskim świecie”³. Zarówno wystąpienie, jak i publikacja wzbudziły duże zainteresowanie zebranych – prof. W. Molik potraktował bowiem prezentowane w katalogu eksponaty jako pretekst do ukazania niezwykle szerokiej i wieloaspektowo ujętej historii ubiorów polskich ziemian i ziemianek, nakreślonej na tle przemian społecznych oraz obyczajowych długiego XIX stulecia. Jak co roku uczestnicy i goście konferencji mieli również możliwość obejrzenia zarówno samej wystawy, jak i dobrzyckiego pałacu oraz parku.

³ W. Molik, *Moda w ziemiańskim świecie. Katalog wystawy*, Dobrzyca 2021.

Znacznie obszerniejsza druga część konferencji, odbywana w godzinach popołudniowych 8 września i przez cały dzień następnym, poświęcona była wspomnianemu już wcześniej zagadnieniu „Dworu wobec wojny”. Organizatorzy zaplanowali dla niej szeroki zakres terytorialny i chronologiczny – od wojen napoleońskich aż po II wojnę światową, licząc, że stworzy to interesującą płaszczyznę porównawczą doświadczeń i postaw właścicieli ziemskich oraz funkcjonowania dworu ziemiańskiego w warunkach wojen, powstań i rewolucji na wielu obszarach stanowiących niegdyś przedrozbiorową Rzeczpospolitą. Pozwalał na to też zróżnicowany charakter poszczególnych wystąpień – obok ujęć przekrojowych i syntetycznych znalazły się bowiem referaty ukazujące losy ciekawie dobranych postaci i rodzin, w kilku wypadkach zwracające też uwagę na mało znane lub niewykorzystywane dotąd źródła. Prezentowane referaty podzielone zostały na kilka bloków tematycznych w każdym przypadku zakończonych dyskusją.

Pierwszy z nich obejmował czasy napoleońskie i epokę dziewiętnastowiecznych powstań narodowych. W jego trakcie swoje wystąpienia wygłosili Adam Paczuski (Narodowy Instytut Dziedzictwa Oddział Terenowy w Toruniu): *Pospolite ruszenie szlachty w 1806 r. na przykładzie województwa inowrocławskiego*, prof. dr hab. Dariusz Nawrot (Uniwersytet Śląski w Katowicach): *Dwór litewski w epoce wojny 1812 r. Konfrontacja źródeł z obrazem pióra Adama Mickiewicza* oraz Ewa Siejkowska-Askutja (Muzeum Narodowe w Poznaniu): *Portrety braci Mielżyńskich w mundurach wojska polskiego jako pamiątka ich udziału w powstaniu listopadowym*.

Bardzo ciekawy i wielowątkowy okazał się odbywający się w godzinach rannych 9 września drugi blok tematyczny obejmujący – często niesłusznie niedoceniane i marginalizowane w naszej historiografii – czasy Wielkiej Wojny 1914–1918. Swoje wystąpienia przedstawili tu kolejno: prof. dr hab. Roman Jurkowski (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie): *Wielka Wojna z perspektywy kresowego dworu ziemiańskiego*, prof. dr hab. Jarosław Kita (Uniwersytet Łódzki): *Wielka Wojna w refleksji Ludwika Ostrowskiej z Maluszyna*, prof. dr hab. Tadeusz Epsztein (Instytut Historii PAN): *I wojna światowa w oczach Antoniny Kołaczkowskiej ze Strzyżewic*, dr Ewelina Kostrzewska (Uniwersytet Łódzki): *Między dzielnością a traumą. Ziemianki Królestwa Polskiego wobec I wojny światowej* oraz Agnieszka Salamon-Radecka (Muzeum Narodowe w Poznaniu): *Wielkopolski artysta-ziemianin wobec wydarzeń Wielkiej Wojny. Obrazy Jerzego Hulewicza (1886–1941) o tematyce wojennej w świetle zachowanych źródeł*.

Końcowy blok referatów, poświęcony II wojnie światowej i wojennym losom rodzin ziemiańskich obejmował wystąpienia prof. dr hab. Kazimierza Karolczaka (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie): *Życie codzienne i funkcje dworu ziemiańskiego w latach 1939–1945*, dr Agnieszki Łuczak (Biblioteka Raczyńskich): *Wielkopolskie ziemianstwo podczas II wojny światowej* oraz Piotra A. Czyży (Muzeum

Ziemiaństwa w Dąbrowie Oddział Muzeum Regionalnego w Siedlcach): *Zamoyscy i Komierowscy – ofiary dwóch wojen*.

Podobnie jak w latach poprzednich wszystkie wygłoszone referaty lub ich rozszerzone wersje (można tu wskazać np. opracowaną przez prof. T. Epszteina pełną edycję wojennych wspomnień Antoniny Kołaczkowskiej) ukazały się w wydawnictwie pokonferencyjnym, które uzupełnione zostało ponadto o trzy teksty – prof. dr. hab. Wiesława Cabana (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach): *Dwór ziemiański w Królestwie Polskim wobec powstania styczniowego*, dr. Marcina K. Schirmera (prezesa Polskiego Towarzystwa Ziemiańskiego): *Ziemiaństwo grójeckie w czasie okupacji niemieckiej 1939–1945* i piszącego te słowa: *Pałac w Dobrzycy i losy jego właścicieli w czasie II wojny światowej* – przygotowane przez autorów z myślą o konferencji, lecz z różnych względów niewygłoszone w trakcie obrad⁴.

Z dyskusji odbywających się w trakcie obu części konferencji warto również odnotować bardzo liczny – podobnie jak we wcześniejszych jej edycjach – udział przedstawicieli środowiska ziemiańskiego, z członkami władz Polskiego Towarzystwa Ziemiańskiego na czele. Z perspektywy organizatorów cenne były też głosy podkreślające, że dobrzyckie konferencje z powodzeniem spełniają zaplanowaną dla nich rolę miejsca spotkań historyków uniwersyteckich ze środowiskami zainteresowanymi upamiętnianiem i popularyzacją dziejów ziemiaństwa.

Stanisław Borowiak

Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy Zespół Pałacowo-Parkowy
Museum of the Landed Gentry in Dobrzyca – Palace and Park Complex

NOTKA O AUTORZE

Dr Stanisław Borowiak – adiunkt, kierownik działu historycznego Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy, laureat nagrody w kategorii literatura naukowa w Konkursie o Nagrodę PTPN za najlepszą publikację o Wielkopolsce w roku 2020 za monografię pt. *Dwór a wieś folwarczna w Poznańskim w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*. Autor monografii: *Sprawa ordynacji rydzynskiej na tle walki o ziemię w Poznańskim na przełomie XIX i XX wieku* (2008), *Generał Kazimierz Turno i Dobrzyca jego czasów* (wraz z Kazimierzem Balcerem, 2018), a także szeregu artykułów, kurator i autor katalogów szeregu wystaw czasowych poświęconych różnym aspektom dziejów ziemiaństwa i redaktor kilku poświęconych tej problematyce wydawnictw pokonferencyjnych.

Zainteresowania naukowe: historia społeczna XIX i pocz. XX w., ze szczególnym uwzględnieniem dziejów warstwy ziemiańskiej, oraz historia regionalna południowej Wielkopolski.

e-mail: s.borowiak@dobrzyca-muzeum.pl

⁴ *Dwór wobec wojny*, red. S. Borowiak, Dobrzyca 2021.